

Leden 2010

INTEGRACE KVALIFIKOVANÝCH SUBSAHARSKÝCH IMIGRANTŮ V PRAZE

Komparativní srovnání se situací v Paříži, Londýně a Lutychu¹

Andrea Gerstnerová

Abstrakt:

Disertační práce *Integrace kvalifikovaných subsaharských imigrantů v Praze; komparativní srovnání se situací v Paříži, Londýně a Lutychu* analyzuje vzájemné podobnosti a odlišnosti procesu socioekonomické integrace vysokoškolsky vzdělaných subsaharských imigrantů dlouhodobě pobývajících v českém hlavním městě na jedné straně, a vybraných lokalitách Evropské unie (v Paříži / Francie, Londýně / Velká Británie a Lutychu / Belgie) na straně druhé. Ačkoli nelze očekávat, že se Česká republika někdy stane preferovanou zemí pro subsaharské migranty (český stát ve srovnání s Francií, Velkou Británií a Belgií v tomto směru „znevýhodňuje“ hlavně neexistence bývalých kolonií, jeho geografická poloha, užívaný úřední jazyk a jiné historicko-společenské souvislosti), předpokládá se, že existující sociální sítě již etablovaných subsaharských imigrantů do budoucna přitáhnou další krajany. Ambicí disertační práce není poskytnout vyčerpávající analýzu integračního procesu celé subsaharské komunity žijící v Evropě, nýbrž pouze – na vymezeném souboru faktorů a na vzorku 68 osob – vyhodnotit některé aspekty integrační reality kvalifikovaných subsaharských imigrantů usazených v Praze, Paříži, Londýně a Lutychu.

***

Od 2. poloviny 19. století dochází v evropských městech a velkoměstech k metamorfóze jejich fyzické struktury a sociálně-ekonomické kompozice (Sýkora, 2008). Tato pestrá multikulturální mozaika evropských měst dnes sehrává při rozhodování migranta o finální destinaci mnohem významnější roli, než jakou původně měly výlučně ekonomické sítě (Giddens, 1984). Proměny prostorových struktur následně ovlivňují utváření modelů

¹ Článek byl vypracován v rámci výzkumného projektu Grantové agentury České republiky; Gerstnerová, A. *Socioekonomická integrace subsaharských imigrantů v Evropě: 3-dimensionální přístup*. Výzkumný projekt Grantové agentury České republiky. Identifikační č. projektu: P404/11/P289. Realizace projektu: 1. 1. 2011 – 31. 12. 2012.

vzájemné interakce mezi zástupci většinové společnosti a představiteli přistěhovalecké komunity, a promítají se rovněž do způsobu přijímání či implementace lokálních integračních politik. Transkontinentální vztahy mezi imigranty a jejich rodinami v zemi původu se v poslední době pod vlivem globalizace mění a jejich intenzita zesiluje (Centlivres, 2006, s. 33). Ke komunitám, které si na významu interkomunitních vztahů zvláště zakládají, patří mj. komunita subsaharská². Do jaké míry je průběh integračního procesu subsaharských imigrantů do hostitelské společnosti determinován jejich původem a jak na tento proces reaguje příslušná hostitelská společnost (Francie, Velká Británie a Belgie) prostřednictvím svých programů lokálních integračních politik, vypovídá toto shrnutí disertační práce.

V období mezi 1. zářím 2006 a 30. listopadem 2007 proběhl v České republice³ a ve třech bývalých koloniálních státech (tj. ve Francii, Velké Británii a Belgii)⁴ kvalitativní výzkum, jehož primárním cílem bylo pomocí semi-strukturovaných rozhovorů identifikovat, v jaké oblasti jsou vzdělaní subsaharští imigranti obvykle společensky marginalizováni a v jaké sféře jsou naopak jejich osobní či profesní kvality – díky implementaci adekvátních integračních politik v Paříži, Londýně a Lutychu – optimálně zhodnoceny. V následujících dvou letech proběhne návazný výzkum integrace subsaharských imigrantů v Praze, Paříži, Londýně a Lutychu⁵.

Cílovou skupinu realizovaných výzkumů byli subsaharští imigranti, kteří pobývají na území hostitelského státu po dobu nejméně 1 roku⁶, pozornost byla soustředěna na vysokoškolsky vzdělané imigranty, kteří jsou vůbec nejpočetnější skupinou, která do měst migruje (Salt, 2001). Do výzkumu nebyli zařazeni nelegální migranti.

Subsaharští imigranti přijíždějí do České republiky nejčastěji ze studijních důvodů

V České republice byly semi-strukturované rozhovory realizovány s celkem 37 respondenty ve věku 26 až 50 let (převážně muži)⁷, z nichž většina přijela do České republiky v rámci udělených studijních víz (celkem 28 osob z 37), ostatní na základě povolení k pobytu za účelem zaměstnání či jako žadatelé o mezinárodní ochranu. 5 respondentů ze zkoumaného

---

² Subsaharská komunita žijící v zahraničí dnes podle některých odborníků slouží zemi původu jako jistá forma lobby pro urychlení jejich demokratizačních procesů nebo funguje jako určitý druh svépomocné skupiny utvořené za účelem usnadnění integrace a prosazování základních práv svých členů žijících v exilu (Centlivres, 2006, s. 34). Přestože z historického pohledu tendence o posilování kolektivní identity sahá až do 19. století, kdy se časově shodovala s procesem utváření národních států v Evropě, s vývojem moderních technologií nabrala na významu a rychlosti (Fauvelle-Aymar, 2006, s. 176).

³ Gerstnerová, A. *Posilování kulturní diverzity: podpora systematického přístupu řešení otázek kulturní integrace příchozích*. Výzkumný projekt Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze. Identifikační č. projektu: 265/2006/B-GEO/PřF. Realizace projektu: 1. 1. 2006 – 31. 12. 2007.

⁴ Tato komparace byla provedena díky podpoře Grantové agentury Akademie věd v rámci juniorského badatelského projektu *Vytvoření Modelu lokální integrační politiky vůči africkým přistěhovalcům žijícím v České republice* (Gerstnerová; Seidlová, 2008).

⁵ Gerstnerová, A. *Socioekonomická integrace subsaharských imigrantů v Evropě: 3-dimensionální přístup*. Výzkumný projekt Grantové agentury České republiky. Identifikační č. projektu: P404/11/P289. Realizace projektu: 1. 1. 2011 – 31. 12. 2012.

⁶ Pobývá-li cizinec na území hostitelského státu déle než jeden rok, je už podle kritérií Organizace spojených národů (OSN) považován za mezinárodního migranta.

⁷ Početní převaha oslovených respondentů mužského pohlaví reflektovala skutečnost, že na území České republiky tvořili k 31. 12. 2007 naprostou většinu subsaharských imigrantů (tj. 72 %) muži. Do této cifry (72 %) byli započítáni muži afrického původu, kteří pobývali ke dni 31. 12. 2007 na území České republiky na základě nějakého typu dlouhodobého pobytu nebo povolení k trvalému pobytu včetně udělené mezinárodní ochrany (muži tvořili celkem 2 791 osob z 3 372 afrických imigrantů).

vzorku již disponovalo českým státním občanstvím. Pokud jde o jejich rodinný stav, 20 respondentů z 37 byli svobodní mladí lidé, a co se týče náboženství, 22 bylo křesťanského vyznání, 8 muslimského, jeden respondent byl zastáncem tradičního animistického náboženství a 6 osob tvořili ateisté. Celkem 23 respondentů ze studovaného vzorku oficiálně pracovalo, dalších 6 respondentů bylo bez práce a zbývajících 8 respondentů nemělo pro vykonávanou práci uzavřenou legální pracovní smlouvu (jednalo se zejména o žadatele o mezinárodní ochranu, držitele mezinárodní ochrany a vysokoškolské studenty). V analyzovaném vzorku respondenti pocházeli z Pobřeží slonoviny, Guiney, Burkiny Faso, Senegal, Mali, Beninu, Kamerunu, Demokratické republiky Kongo, Etiopie, Gambie, Zimbabwe, Toga, Angoly, Guiney-Bissau a země zvané Svatý Tomáš a Princův ostrov.

Oproti valné většině oslovených subsaharských respondentů dlouhodobě pobývajících v České republice, kteří na české území přijeli ze studijních důvodů, nebyl motiv příjezdu skupiny subsaharských imigrantů (čítající 31 osob) oslovených ve Francii, Velké Británii a Belgii zdaleka tak jednoznačný. Téměř polovina respondentů (ze studovaného vzorku 31 respondentů) hledala v hostitelské společnosti mezinárodní ochranu před perzekucí v zemi původu (z důvodu rasy, náboženství, národnosti, členství v určité sociální skupině nebo kvůli politickému přesvědčení) a druhá polovina jako motiv příjezdu uvedla studijní a pracovní povinnosti. Více než polovina oslovených imigrantů (55 %) dlouhodobě pobývajících ve Francii, Velké Británii a Belgii již nabyla státní občanství příslušné společnosti; 32 % respondentů představovali držitelé povolení k trvalému pobytu; 7 % bylo držiteli povolení k dlouhodobému pobytu za účelem studia nebo výkonu práce) a konečně 6 % respondentů tvořili azylanti. Ve Francii byli ve studovaném vzorku nejvíce zastoupeni respondenti původem z Mali, ze Senegal a z Kamerunu. Respondenti dlouhodobě pobýající ve Velké Británii pocházeli nejčastěji z Rwandy, z Kamerunu a ze Súdánu. A nakonec v Belgii byli ve studovaném vzorku nejvíce zastoupeni respondenti z Demokratické republiky Kongo, z Burundi a z Angoly.

Mezigenerační solidarita subsaharské komunity je v České republice podmíněna příslušností k určité jazykové skupině

Na základě provedeného šetření bylo překvapivé zaznamenat, jak přísné je rozdělení subsaharských imigrantů podle jednotlivých jazykových skupin. Dalo by se říci, že subsaharské imigranty žijící v České republice nesjednocuje ani tak jejich původ (stát či kontinent), ale především jazyk, kterým hovoří. Anglofonní imigranti stejně tak jako frankofonní či další jazykové skupiny drží vždy pospolu. Uvnitř těchto neformálních jazykových skupin panuje solidarita a vzájemná podpora. Jazyková bariéra mezi jednotlivými jazykovými skupinami do jisté míry znemožňuje formování jakýchkoli asociací afrických imigrantů žijících v České republice. Sociální soudržnost mezi současnými a minulými migranty, která by mohla usnadnit integrační proces nově příchozích, prakticky neexistuje. Současní imigranti se proto nejčastěji obrazejí o rady a zkušenosti se životem v České republice na kolegy ze stejné jazykové skupiny a v případě, že se domluví, tak i na české přátele. S největšími problémy se v průběhu integračního procesu v České republice potýkají vedle subsaharských žadatelů o mezinárodní ochranu rovněž samotní držitelé mezinárodní

ochrany (ve vybraném vzorku pocházeli žadatelé o mezinárodní ochranu a čerství držitelé mezinárodní ochrany z Pobřeží slonoviny, Guiney Konakry, Burkiny Faso, Toga a Kamerunu). Naopak nejlépe hodnotí svou integraci do české společnosti imigranti z Angoly a Etiopie, kteří přijížděli na české území již od 60. let minulého století díky smlouvám mezi socialistickými státy o přátelství a vzájemné pomoci (v 60. letech 20. století tehdejší Československo zařadilo Angolu a Etiopii mezi země oboustranně výhodné spolupráce a byly to zároveň tyto země, odkud k nám nejčastěji přijížděly skupiny studentů a stážístů toužících se dovzdělat v odborných profesích). S integrací této skupiny subsaharských imigrantů do většinové společnosti jim do velké míry pomohli jejich čeští druhové a družky. Spokojeni s průběhem integrace do české společnosti byli taktéž subsaharští studenti výpočetních technologií, kteří do dnešního dne přicházejí do České republiky v rámci studijních programů Organizace Spojených národů pro vědu, výchovu a kulturu (UNESCO) zaměřených na podporu rozvoje světa. Po absolvování vybraného studijního programu však oproti původním záměrům mezinárodní organizace UNESCO mnozí ze studentů v České republice zůstávají.

Všichni oslovení subsaharští respondenti dlouhodobě pobývajících v Praze se shodli na tom, že de facto nejtěžší bylo „přežít“ první půlrok. Naprostá většina oslovených respondentů přiznala, že před svým příjezdem do České republiky neměla ani potuchy o tom, co je v této středoevropské zemi čeká. S trochou nadsázky lze říci, že u známých pouze vyzvěděli, jaké zde fungují fotbalové kluby, a proto po příjezdu do České republiky se tak mnozí divili, že Československo jako státní útvar již od roku 1993 neexistuje. Nutno podotknout, že většina subsaharských respondentů z řady oslovených novousedlíků byli náruživými fotbalisty, kteří se ihned po nalezení diplomatického zastoupení své země v hlavním městě Praze (z důvodu vyřizování pobytových formalit) pustili do vyhledávání nejrůznějších příležitostí sportovního vyžití. Fotbal jim podle jejich názoru umožňuje zapomenout na všední starosti, spojené s každodenním životem v české společnosti. Neskrývali ovšem své zklamání nad tím, že vstoupit do českého fotbalového klubu je téměř nemožné, a když se to někomu ze subsaharských imigrantů přece jenom podaří, nezůstane to bez mediální odezvy (např. nástup francouzského záložníka subsaharského původu – Ludovica Sylvestra do pražské Sparty v srpnu roku 2006 rozpoutal vlnu rasistických reakcí)⁸. Během prvního půlroku dále nebylo pro většinu oslovených subsaharských respondentů vůbec jednoduché se vypořádat se složitou českou administrativou. „*Příliš komplikovaný systém státní správy přivádí některé africké imigranty doslova k zoufalství,*“ konstatoval nezaměstnaný azylant z Kamerunu. S dalšími četnými problémy se subsaharští imigranti střetávali v hromadných dopravních prostředcích. Nevěděli například, jak označit jízdenku do metra či nasednout do vlaku ve správném směru. Tato prostorová dezorientace byla dle jejich názoru ještě násobena dezorientací časovou. Oslovený respondent původem z Pobřeží slonoviny přiznal, že „*čas je v Africe jen relativní veličinou, podle které se život ve společnosti neodvíjí, teprve pobytem v České republice jsem se naučil respektovat časové termíny*“⁹. Během prvního půl roku

⁸ Bubák a opice, píšící chuligáni Sparty. *Mladá fronta Dnes*. 2. 8. 2006.

⁹ Debata s 11 subsaharskými imigranty usazenými v ČR. Praha za laskavé podpory občanského sdružení Humanisti. 24. 1. 2007.

neměli také někteří oslovení respondenti mezi českými občany prakticky žádné přátele. Se zjevným nezájmem ze strany většinové společnosti se setkal například respondent z Pobřeží slonoviny. Bezprostředně po svém nástupu do zaměstnání mu jeho služebně starší spolupracovníci dávali jednoznačně najevo, že do jejich týmu nepatří. *„Všichni čeští spolupracovníci se semkli dohromady a po dva měsíce mě nikdo z nich ani nepozdravil. Kolegové mě začali akceptovat až ve chvíli, kdy mi vedoucí podniku několikrát přede všemi vyslovil pochvalu za dobře odvedenou práci,*“ ilustroval své zážitky respondent z Pobřeží slonoviny. Dnes si však na nedostatek českých přátel ve firmě už nemůže stěžovat. Při navazování kontaktů s představiteli české většinové společnosti měli podle svých výpovědí největší problémy ti subsaharští imigranti, kteří přijeli do České republiky za jiným účelem než za plněním studijních povinností. Absolventi českých vysokých škol poznamenali, že na univerzitě otevřený rasismus téměř neexistuje. Důvodem je dle jejich názoru skutečnost, že všichni studenti mají stejné povinnosti bez ohledu na barvu pleti. *„To ovšem neznamená, že by profesori veřejných vysokých škol byli předsudků zcela zbaveni,*“ poznamenal respondent z Pobřeží Slonoviny. Respondent z Pobřeží Slonoviny se mj. svěřil se svou zkušeností, že jeho bývalí profesori měli zpočátku pochybnosti, zda jsou subsaharští studenti schopni vypracovat zadaný úkol na srovnatelné úrovni jako jejich čeští vrstevníci. *„Teprve po dvou až třech správně zpracovaných textech začali profesori své stereotypní představy o subsaharských Afřičanech postupně přehodnocovat,*“ poznamenal imigrant z Pobřeží Slonoviny. Analýza výpovědí realizovaných semi-strukturovaných rozhovorů taktéž ukázala, že subsaharským imigrantům v procesu integrace do české společnosti do značné míry kromě krajanů pomáhají jejich čeští spolužáci. Jak konstatoval jeden absolvent české vysoké školy, původem z Kamerunu, *„česká mládež je ve své duši velmi interkulturní a doslova vyhledává interakce s představiteli odlišných komunit.*“ Čeští studenti neváhají své zahraniční kolegy zasvěcovat do českých tradic a zvyklostí a nezřídka je také zvou na vánoční svátky do svých domovů. Podle zkušeností několika dalších subsaharských absolventů českých vysokých škol však bohužel takto utvořená „interkulturní“ pouta mezi českými a subsaharskými studenty začnou slábnout brzy po promoci.

Pro většinu z oslovených subsaharských respondentů je ideální rodinou domácnost se třemi až pěti dětmi. Uvědomují si však, že mít děti představuje určitou finanční zátěž, a proto, jak sami tvrdí, jsou nuceni ze svých původních představ o něco ustoupit. *„Přání mít či nemít děti je především otázkou materiálního zabezpečení než vůlí rodičů,*“ konstatoval ekonomicky aktivní imigrant z Burkiny Faso. *„V České republice musí mít člověk alespoň dvě zaměstnání, aby mohl důstojně zabezpečit svou rodinu a zároveň si splnit i některé své tužby či přání,*“ dodal jiný imigrant z Burkiny Faso. Úspěšné zařazení do pracovního procesu oslovení respondenti jednohlasně ztotožňovali s úspěchem integrace do české společnosti jako takové.

Porovnáme-li výsledky analýzy integračního procesu subsaharských imigrantů dlouhodobě pobývajících v Praze a imigrantů subsaharského původu usazených v Paříži, Londýně a Lutychu, zjistíme, že vůbec nejvýznamnějším rozdílem je absence afrických čtvrtí¹⁰ v České republice. Oproti imigrantům dlouhodobě pobývajícím ve Francii, Velké

---

¹⁰ Tj. čtvrtí s vyšším poměrným zastoupením imigrantů subsaharského původu na geograficky limitovaném území (zpravidla

Británii a Belgii se subsaharská komunita usazená v České republice prakticky nekoncentruje do žádného geograficky ohraničeného prostoru (jistý náznak komunitního sdružování můžeme spatřit jen v Praze 6 Suchbátka, kde se nachází Česká zemědělská univerzita v Praze, kterou studenti z rozvojových afrických zemí často navštěvují). V roce 2009 pobývalo v Praze na základě povolení k trvalému pobytu nebo některého z dlouhodobých pobytů celkem 44 % subsaharských imigrantů z celé České republiky (1 497 osob z celkového počtu 3 372)¹¹. Druhým významným rozdílem, kterým se subsaharští imigranti usazení v západoevropských zemích odlišují od imigrantů subsaharského původu usazených v České republice, je jejich ochota finančně a materiálně zabezpečovat rodinu v zemi původu. Subsaharští imigranti dlouhodobě pobývající v České republice jsou v porovnání s imigranty v ostatních evropských zemích vůči své komunitě v zemi původu méně štedří (tj. zasílají vzdáleným rodinám méně věcných darů i remitencí¹²) a také své příbuzné navštěvují obvykle jen zřídka. Důvodem nezasílání remitencí (nebo jen velmi omezeného objemu finančních prostředků) je zpravidla nedostatečný finanční kapitál u nových příchozích na jedné straně a snížený zájem o dění v rodné zemi u skupiny již dobře integrovaných subsaharských imigrantů na straně druhé (vlivem přirozené ztráty nejbližších rodinných příslušníků). Počet návštěv rodinných příslušníků v zemi původu je kromě nedostatečných finančních prostředků a sníženého zájmu příslušníků již etablované subsaharské diaspory ovlivněn i nestabilním bytovým statutem nových příchozích (např. povinnost setrvat na území hostitelského státu po dobu správního řízení ve věci přiznání/nepřiznání mezinárodní ochrany zabraňuje žadatelům o tento status navštívit své rodinné příslušníky v zemi původu). Třetí významnou odlišností, která odlišuje subsaharské imigranty dlouhodobě pobývající ve Francii, Velké Británii a Belgii od imigrantů subsaharského původu usazených v České republice, je tendence první zmiňované skupiny žít komunitním životem. Nízkou mírou soudržnosti africké komunity v České republice, stejně tak jako slabost sociálních sítí, je možné vysvětlit jednak malou početností dané komunity v absolutních číslech a jednak samotným motivem příjezdu imigrantů do země. Z důvodu komplikovaného přístupu k utváření sdružení cizinců, který až do modifikace zákona o sdružování občanů č.83/1990 Sb., která vešla v platnost v dubnu 2006 (tj. dva roky po přístupu České republiky do Evropské unie), prakticky neexistovala formální sdružení cizinců subsaharského původu. Teprve v roce 2006 vypadla ze zákona o sdružování občanů ustanovení poukazující na povinnost zájemců o vytvoření sdružení cizinců, aby mezi předkladateli takové žádosti figurovali minimálně tři občané České republiky¹³. Cizincům, kteří ještě nenabyli české občanství, bylo tedy znemožňováno, aby si vytvořili vlastní spolek. Tato úprava nebyla zcela v souladu s Listinou základních práv a svobod, která z hlediska sdružovacího práva nerozlišuje mezi občany a cizinci, zatímco zákon č. 116/1985 Sb., stanoví pro cizince odlišný režim. Od roku 2006 uplynulo příliš málo času, aby se situace změnila a zájem o vytváření sdružení cizinců se nějak významně zvýšil. Důvodem je kromě neznalosti

---

několika přilehlých ulicích).

¹¹ Od roku 1994 do 2007 byl zaznamenán 69% nárůst počtu subsaharských imigrantů s dlouhodobým či trvalým pobytem, žijících na území České republiky.

¹² Poukazování úspor, podpor, cestovních a jiných výloh, darů apod. zasílaných vystěhovalci a pracovníky v zahraničí.[cit. 2007-08-20]. Dostupný z WWW: <<http://encyklopedie.seznam.cz>>.

¹³ Jednalo se o přežitek zakotvený v zákoně č. 116/1985 Sb., který zůstal v rámci zásadní přeměny našeho právního řádu do roku 2006 nedotčen. Na základě zákona č. 116/1985 Sb., se rozlišují tři druhy subjektů, a to mezinárodní nevládní organizace a organizace cizích státních příslušníků (souhrnně označované jako organizace s mezinárodním prvkem) a dále tzv. zvláštní organizace pro zastoupení zájmů České republiky v mezinárodní nevládní organizaci.

současné právní úpravy zákona o sdružování občanů (v případě členů cizinecké diaspory) i skutečnost, že česká integrační politika vychází ze zásady nepreferovat (prostřednictvím nejrůznějších finančních impulsů) žádné konkrétní sdružení cizinců. Svou strategii staví na podpoře integrace cizinců jako takových, bez jakéhokoli zvýšeného důrazu na určitou cizineckou komunitu. Dvě třetiny oslovených kvalifikovaných subsaharských imigrantů, dlouhodobě pobývajících v České republice, přijely do země na základě individuálně sjednaných studijních víz. V případě Francie, Velké Británie a Belgie naopak téměř polovina všech oslovených respondentů využila jako vstupní bránu do země institut mezinárodní ochrany. S méně významnými rozdíly mezi oběma skupinami subsaharských imigrantů se setkáme rovněž v oblasti jejich socioekonomické integrace do hostitelské společnosti a v míře stability jejich pobytového statusu. Pobytový status je u subsaharských imigrantů žijících v západoevropských zemích o něco „stabilnější“, nežli je tomu u subsaharských imigrantů pobývajících v České republice (tj. subsaharští imigranti dlouhodobě žijící ve studovaných zemích západní Evropy jsou častěji držiteli povolení k trvalému pobytu nebo občanství příslušné hostitelské společnosti). Důvodem byl tradičně snazší přístup Francie, Belgie a Velké Británie k udělení občanství rezidentům jejich bývalých kolonií a držav. Ačkoli se přístup k trvalému pobytu a občanství v posledních desetiletích zpřísnil, migraci rodinných příslušníků již etablovaných imigrantů to nezbrzdilo, ba naopak. Z hlediska trvalé imigrace je podíl rodinného přistěhovalectví snad nejvýznamnější ve Francii. Některé zdroje uvádějí, že dnes tvoří až 95 %, přičemž téměř 70 % těchto imigrantů tvoří občané afrických zemí (Gerstnerová, 2009).

Situace subsaharských imigrantů není v evropských zemích homogenní: velmi závisí na aplikovaném konceptu integrační politiky (tj. asimilačním nebo multikulturním modelu), stupni otevřenosti pracovního trhu, rozsahu uznání migrantovy formální kvalifikace a jeho/její předchozí profesionální praxe, dále na stádiu hospodářského cyklu¹⁴ a v neposlední řadě na místě pobytu migranta¹⁵. V případě posledního zmiňovaného kritéria je však nezbytné podotknout, že pro integraci subsaharských imigrantů není vždy rozhodující velikost města. Přitažlivost daného města pro subsaharské imigranty ovlivňují významnější socioekonomické faktory (vč. historicko-politických souvislostí), které jsou spojené s příslušnou lokalitou. Z tohoto důvodu mohou i středně velká města s bohatou imigrační historií (jako například Lutych v Belgii) v poměrném počtu imigrantů¹⁶ snadno konkurovat pařížské či londýnské metropoli. Na základě dostupných výsledků již realizovaných sociologických výzkumů bylo dále možné konstatovat, že se ani po několika dekádách nepřetržitého pobytu subsaharských imigrantů v hostitelských společnostech nepodařilo aplikovanými integračními politikami zcela odstranit nedůvěru většinové populace vůči africkým imigrantům a politické prosazení pro-integračních nástrojů na pomoc přistěhovalcům z rozvojových zemí je stále velmi složité (Manço, 2008, s. 4). Někteří představitelé subsaharské komunity proto mnohdy rezignují na jakýkoli kontakt s většinovou populací a raději se uchylují do „bezpečí“ afrických městských

¹⁴ V době recese jsou imigranti na pracovním trhu daleko méně tolerováni než v době expanze.

¹⁵ Poznatky vycházejí ze závěrů tříletého belgického projektu VITAR II, zaměřeného na socio-profesní integraci zahraničních pracovníků pocházejících ze subsaharské Afriky. Partnery projektu financovaného v letech 2004-2007 Evropským sociálním fondem byla Francie a Itálie. Statusem pozorovatele disponovala Česká republika, Norsko, Švýcarsko, Turecko, Kanada a Demokratická republika Kongo (Manço, 2008, s. 1 – 5).

¹⁶ V Lutychu představují cizinci 17,10 % z 190 000 obyvatel.

čtvrtí, kde se díky vytvořenému etnickému zázemí (podnikům, službám atd.) obvykle snadněji etablují. Setrvání imigranta v takové etnické čtvrti je poplatné stupni společenské tolerance, stádiu hospodářského cyklu a rovněž snaze imigranta o proniknutí do struktur většinové společnosti¹⁷.

Na rozdíl od post-koloniálních států – jako Francie, Velká Británie a Belgie – se historicko-politické vazby mezi Československem a subsaharskou Afrikou na zvýšené koncentraci subsaharských imigrantů v příslušných lokalitách příliš nepromítly, ačkoli jisté tendence ke sdružování lze zaznamenat v městské části Praha 6 Suchbát. Důvodem byl nejen obecně nízký počet subsaharských imigrantů, přijíždějících do tehdejšího Československa na základě bilaterálních dohod mezi socialistickými státy, ale i předchozí neexistence institutu azylu (vytvořeném až v roce 1990). Tuto zřetelnou absenci významnějších historicko-politických vazeb však dnes mnohá česká města vyrovnávají rostoucí nabídkou ekonomických aktivit a sociálních služeb, jež k příjezdu do příslušné lokality imigranty motivuje. Hlavní město Praha každým rokem láká více subsaharských imigrantů právě na svou „socioekonomickou výbavu“.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Z výsledků realizovaných výzkumů ve studovaných západoevropských státech lze konstatovat, že existence subsaharské komunity v Paříži, Londýně a Lutychu (vyznačující se silnou sociální soudržností jejích členů) významným způsobem ovlivňuje rozhodování o emigraci ze země původu a podílí se také na podobě integračního procesu imigrantů v hostitelské společnosti. V České republice sice nesehrávala subsaharská komunita žádnou významnější roli v procesu utváření pravidel rozvojové spolupráce se zeměmi původu a obvykle také neměla příliš velký vliv na směřování migračních proudů z Afriky do České republiky, postupně však zaznamenáváme růst počtu subsaharských imigrantů a uprchlíků, kteří se v České republice ocitli díky již existujícím sociálním sítím - tj. podpory nejbližších příbuzných a známých usazených v České republice. Jeden z oslovených respondentů původem z Burkiny Faso je toho příkladem. Výběr hostitelské země byl pro něj poměrně jednoduchý. Prozradil, že disponoval pouze jedním spolehlivým kontaktem, a to v České republice. Rozhodl se proto požádat ve státě Pobřeží Slonoviny o vízum právě do této středoevropské země (Gerstnerová, 2009). Podobných příkladů bychom jistě našly další desítky.

Zatímco začleňování subsaharských imigrantů do české společnosti se vyznačuje jistými asimilačními prvky (tzn. z pohledu subsaharské komunity je předpokladem úspěšné

---

¹⁷ Ke komunitě, která vykazuje zřetelné tendence koncentrovat se na určitém geografickém území, patří v České republice Vietnamci. Jedná se o třetí nejpočetnější skupinu cizinců, která v České republice pobývá (ke dni 31. 12. 2008 pobývalo na území ČR 60 258 Vietnamců; Zdroj: ČSÚ, 2009). Vietnamská komunita se do velké míry zdržuje v okolí pražských, brněnských, chebských a ostravských velkotržnic, které jsou svým způsobem uzavřeným světem, ze kterého Vietnamci nemusí vůbec vycházet: najdou zde prodejny s asijskými potravinami, kadeřníka, prodejnu letenek, právní služby, redakce časopisů, obchodní partnery atd., tedy někteří nejsou vůbec motivováni učit se česky a rozumět českému prostředí (Pechová, 2007, s. 24).

integrace imigrantů „nepřísahá dohoda“ úplného potlačení jejich původní kulturní identity), v západoevropských zemích vychází spíše z komunitaristického modelu integrace cizinců (tzn. subsaharská komunita zajišťuje pro své členy základní zázemí, hmotného i nehmotného charakteru, nezbytného pro integraci do hostitelské společnosti; subsaharská komunita za tímto účelem tradičně zakládá sdružení cizinců, jejichž existence je na lokální úrovni ve Francii, Belgii i Velké Británii finančně podporována). V této souvislosti je nutné podotknout, že jazykový původ nehraje při utváření formálních a neformálních spolků subsaharských imigrantů ve Francii, Belgii a Velké Británii tak zásadní roli, jako je tomu v České republice. Subsaharští imigranti etablovaní ve Francii, Velké Británii a Belgii, kteří pocházejí z bývalých francouzských, britských a belgických kolonií obvykle jazyk bývalé koloniální mocnosti (tj. angličtinu či francouzštinu) ovládají. Vzhledem k tomu, že většina subsaharských imigrantů etablovaných v příslušné hostitelské společnosti (Francii, Velké Británii a Belgii) pochází z jejich bývalých kolonií, zájem o sdružování se podle jazykové příslušnosti - jako je tomu v České republice - se stává bezpředmětným (výjimkou jsou např. anglofonní subsaharští imigranti dlouhodobě pobývajících ve frankofonní zemi a naopak, kteří utváření sdružení cizinců na jazykovém základě vítají). Respondenti oslovení ve Francii, Velké Británii a Belgii si především stěžují na rasistický přístup některých členů majoritní společnosti.

Všechny studované země spojovala skutečnost, že naprosto nejdůležitějším předpokladem úspěšné integrace subsaharských imigrantů do hostitelské společnosti je „stabilita“ pobytového statusu. Stabilní pobytový status (tj. získaný trvalý pobyt či nabyté občanství), ačkoli není sám o sobě lékem na všechny problémy související s procesem integrace, usnadňuje subsaharským imigrantům nalézt odpovídající pracovní uplatnění, zlepšit jim bytové podmínky a podpořit jejich zájem o osobní participaci na programech rozvojové pomoci se zeměmi původu. Ve Francii, Velké Británii a Belgii vůbec nejvyšším společenským statutem (hodnoceno podle zaujímané pozice na trhu práce a společenské prestiže) disponovali ti subsaharští imigranti, kteří se nacházeli na území hostitelského státu více než pět let a byli držiteli povolení k trvalému pobytu nebo občanství příslušné hostitelské společnosti. Naopak nejméně znevýhodněny (na trhu práce i ve společenském životě) byly osoby disponující pouze časově omezeným pobytovým oprávněním. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi těmi nejlépe socioekonomicky integrovanými imigranty obvykle nefigurovali novousedlíci mladší 25 let, je možné konstatovat, že úspěšná integrace do společnosti si žádá určitý čas. Stabilní pobytový status subsaharským imigrantům v západoevropských zemích (oproti České republice, kde získání stabilního pobytového statusu je zpravidla obtížnější) pomáhal posilovat jejich interkomunitní soudržnost. Mohlo by se zdát, že úspěšná ekonomická integrace subsaharských imigrantů v hostitelské společnosti působí protikladně vůči rozvoji komunitního života subsaharské diaspory, v praxi ovšem mohou obě skutečnosti relativně dobře koexistovat. Subsaharští imigranti, vybavení trvalým pobytem nebo uděleným státním občanstvím příslušné hostitelské společnosti, zakládali etnická sdružení a přátelské spolky, kterých bylo v každé studované zemi od několika desítek (v Belgii) až po několik stovek (ve Francii, Velké Británii). Úspěšnost integračního procesu imigrantů není z tohoto důvodu vhodné hodnotit pouze z pohledu zdařilého ekonomického

začlenění imigranta do hostitelské společnosti, ale je nezbytné jej vnímat ve své komplexnosti tak, jak se o to snaží ve svých dílech řada uznávaných autorů (např. Castles, 2008; Niessen, 2007).

Integrační proces probíhá především na místní úrovni a jsou to tedy především obce a města, kdo může svým pro-aktivním působením nejvíce přispět ke zhodnocování kulturní rozmanitosti jako celospolečenského potenciálu. V porovnání s Českou republikou jsou tradiční imigrační centra (Paříž, Londýn a Lutych) v řešení otázek lokální integrace imigrantů, jakož i způsobů zapojování cílové populace do integračního procesu, z historicko-politických důvodů o něco napřed (od pádu komunistického režimu v roce 1989 neuplynulo ještě dostatek času, aby si Česká republika vytvořila vlastní účinnou strategii integraci cizinců v lokalitě; bývalé Československo sice podporovalo výměnu studentů, popř. stážístů dělnických profesí se spřízněnými socialistickými zeměmi, nejednalo se ovšem o jejich integraci do společnosti), a proto by se Česká republika v některých aspektech mohla integračními politikami Paříže, Londýna a Lutychu inspirovat. Nicméně je nutno mít na paměti, že není reálné vytvořit jednu všeobjímající šablonu integrace přistěhovalců do socioekonomických struktur většinové společnosti, která by byla přenositelná z jedné evropské země do druhé. To ovšem nic nemění na faktu, že určité základní charakteristiky úspěšné integrační politiky identifikovat přesto lze: zvolené nástroje lokální integrační politiky by např. měly vždy vycházet z úcty k diverzitě, měly by být společným kompromisem všech zainteresovaných stran, měly by odpovídat skutečným lokálním potřebám a také by měly být kompatibilní s politikami již realizovanými. Implementace tohoto principu v českých obcích a regionech je jednak otázkou vůle místních zastupitelů, pracovníků veřejných institucí, představitelů neziskových organizací atd. integrovat cizince na svém území, a jednak otázkou dostatku finančních prostředků (vzhledem k tomu, že stát deleguje stále více pravomocí na místně příslušné samosprávné orgány, nemusí zbývat dostatečný objem disponibilních finančních prostředků na integraci cizinců v lokalitě). Na vytváření a implementaci integračních strategií by se z důvodu snadnější identifikace problematických oblastí interkulturního soužití a výběru optimálních způsobů jejich řešení měli podílet vedle zástupců lokální samosprávy, neziskových organizací a odborníků z praxe, také samotní představitelé z řad přistěhovalců. Vypracovávání integračních strategií je mnohostranným procesem, který se bez zpětné vazby cílové populace neobejde. V lokálních integračních strategiích je taktéž nutné zohlednit odlišné kulturní vzorce přistěhovaleckých komunit, neboť jejich přehlédnutí by mohlo ovlivnit výsledný účinek implementovaných integračních nástrojů. V neposlední řadě by lokální integrační politiky neměly mít statickou povahu, neboť požadavky imigrantů, jakož i celé společnosti, se mohou v jednotlivých fázích integračního procesu výrazně proměňovat.

Úspěšnost integrace vysoce kvalifikovaných subsaharských imigrantů do socioekonomických struktur většinové společnosti závisí nejen na připravenosti lokálních partnerů společně reagovat na nové výzvy globalizovaného světa, ale také závisí na schopnosti subsaharských imigrantů vzít na sebe dvojí identitu, tj. africkou i evropskou: „*respekt k evropským hodnotám*“ usnadňuje imigrantům začlenit se do sociálních sítí většinové společnosti a „*respekt k africkým hodnotám*“ (tzn. nezapření původní kulturní

identity) je zase klíčovým nástrojem např. pro zintenzivnění demokratizačního procesu v jejich rodné zemi.

Na základě výsledků realizovaných zahraničních výzkumů by se začleňování vysoce kvalifikovaných subsaharských imigrantů do společnosti mělo stát efektivnějším po implementaci následující série pěti pro-integračních doporučení. Identifikovaná pro-integrační doporučení vycházejí ze semi-strukturovaných rozhovorů s představiteli místní samosprávy na jedné straně a představiteli subsaharské komunity na straně druhé. Rozhovory analyzovaly sérii indikátorů, které americký vědec Michael Alexander považuje za klíčové pro vytvoření skutečně interkulturního města¹⁸ (Alexander, 2007, In Wood; Landry, 2007, s. 294 –295). V první řadě by se hostitelská společnost měla snažit o stabilizaci pobytového statusu u dlouhodobě usazených imigrantů (tj. imigrantů, pobývajících v hostitelské společnosti déle než 1 rok). Dále by lokální integrační strategie měly podporovat implementaci zcela konkrétních programů politiky zaměstnanosti a bytové politiky. Je důležité, aby tyto programy vycházely z pozitivně-aktivního přístupu (tzn. poskytovat imigrantům konkrétní nabídky práce; chránit imigranty před diskriminací při hledání adekvátního ubytování atd.) a nikoli z přístupu negativně-pasivního (usilujícího o socioekonomickou integraci imigrantů např. zakazováním užívání jejich rodného jazyka z rozhodnutí vedení školy - ve Francii a Belgii; zvyšováním daňových odvodů za satelitní parabolky imigrantů, které aplikovaly např. dvě bruselské městské části Schaerbeek a Koekelberg atd.). Lokální integrační strategie by taktéž neměly uplatňovat pouze anti-komunitaristickou asimilační politiku, jejímž zájmem by byla eliminace veškerých kulturních specifíků imigrantů, neboť toto může dříve či později v hostitelské společnosti vyprovokovat sociální nepokoje. Dále by lokální integrační strategie měly být sestaveny tak, aby zvolené nástroje vedoucí k ekonomické integraci imigrantů zohlednily i potenciál kulturní diverzity v dané hostitelské společnosti (např. usnadněním zakládání etnických podniků, popř. sdružení cizinců na podporu integrace imigrantů či rozvoje zemí původu atd.). V neposlední řadě by se lokální integrační politiky měly snažit o propojení logiky komunitarismu s novým pojetím státního občanství, kdy by se imigrant dlouhodobě pobývajících na území příslušného státu (tj. déle než rok) mohl do určité míry podílet na správě věcí veřejných (např. účastí imigrantů v referendech a na dalších významných aktivitách obce) při zachování některých prvků své původní kulturní identity. Socioekonomická integrace imigrantů není jenom otázkou dotčených osob nacházejících se dlouhodobě na území České republiky, ale celé společnosti, která nese za socioekonomickou situaci znevýhodněných skupin obyvatelstva do jisté míry zodpovědnost.

---

¹⁸ Parametry integrace dle Michaela Alexandra: 1) finanční a logistická podpora existence sdružení cizinců; 2) podpora uznávání migrantovi odborné kvalifikace a jeho přístupu ke vzdělání; 3) podpora smíšeného/multikulturního bydlení; 4) existence a efektivnost vynucování anti-diskriminačních zákonů; 5) zapojení města do řešení interetnických konfliktů a jejich prevence a 6) účast dlouhodobě usazených cizinců na rozhodovacích procesech místní samosprávy (Alexander, 2007, In Wood; Landry, 2007, s. 294 –295).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- BAUMAN, Z. *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press, 1998. ISBN-10: 0745620132.
- Bubák a opice, píší chuligáni Sparty. *Mladá fronta Dnes*. 2. 8. 2006.
- CASTLES, S. *Conference on Theories of Migration and Social Change*. St Anne's College, Woodstock Road, Oxford, 1. – 3. 7. 2008.
- CENTLIVRES, P. La diaspora comme condition ordinaire. In BERTHOMIÈRE, W.; CHIVALLON, CH. *Les diasporas dans le monde contemporain*. Paris : Karthala, 2006. ISBN 2-84586-814-6.
- FAUVELLE-AYMAR, F.-X. Les diasporas africaines, Internet et la formation d'une nation noire intercontinentale. In BERTHOMIÈRE, W.; CHIVALLON, CH. *Les diasporas dans le monde contemporain*. Paris : Karthala, 2006. ISBN 2-84586-814-6.
- GERSTNEROVÁ, A. *Socioekonomická integrace subsaharských imigrantů v Evropě: 3-dimensionální přístup*. Výzkumný projekt Grantové agentury České republiky. Identifikační č. projektu: P404/11/P289. Realizace projektu: 1. 1. 2011 – 31. 12. 2012.
- GERSTNEROVÁ, Andrea. Sociální soudržnost afrických imigrantů v ČR; Mýtus nebo realita? In *Multikulturní časopis*. Praha: Centrum kultur, 31. 3. 2007, s. 3 – 4.
- GERSTNEROVÁ, A. 2007. *Posilování kulturní diverzity: podpora systematického přístupu řešení otázek kulturní integrace příchozích*. Výzkumný projekt Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze. Identifikační č. projektu: 265/2006/B-GEO/PřF. Realizace projektu: 1. 1. 2006 – 31. 12. 2007.
- GERSTNEROVÁ, A.; SEIDLOVÁ, M. *Vytvoření Modelu lokální integrační politiky vůči africkým přistěhovalcům žijícím v České republice*. Juniorský badatelský projekt Grantové agentury Akademie věd ČR. Identifikační č. projektu: KJB901110803. Realizace projektu: 1. 1. 2008 – 31. 12. 2008.
- GERSTNEROVÁ, Andrea. *Integrace kvalifikovaných subsaharských imigrantů v Praze; Komparativní srovnání se situací v Paříži, Londýně a Lutychu*. Disertační práce. Praha: PřF UK, 31. 7. 2009. [cit. 2009-12-31]. Dostupný z WWW: <<http://lib-eth.natur.cuni.cz/BIBLIO/vskp/detaily/?select=203>>.
- GIDDENS, A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge : Policy Press, 1984.
- MANÇO, A. 2008. *Valorisation des compétences et co-développement. Africain(e)s qualifié(e)s en immigration*. Paris : L'Harmattan, 2008. ISBN 978-2-296-05519-3.
- NIESSEN, J. *Towards a Common European Framework for Migration and Integration Policies: Perspectives from European Institutions and Civil Society Organisations*, Conference in Brussels, 12. 6. 2007.

PECHOVÁ, E. *Migrace z Vietnamu do české republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha : La Strada ČR, 2007.

SÝKORA, L. Citace z přednášky *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. Praha:

PřF UK. [cit. 2008-08-31]. Dostupný z WWW: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap-Sykora.doc>>.

SALT, J. The Business of International Migration. In Siddique M.A.B. (ed.). *International Migration into the 21st Century: Essays in Honour of Reginald Appleyard*.

Cheltenham:

Edward Elgar, 2001.

WOOD, P.; LANDRY, Ch. *The Intercultural City – Planning for Diversity Advantage*.

London :

Earthscan, 2007. ISBN 13:978-1-8447-436-5.

O autorce

Andrea Gerstnerová je absolventkou doktorského studijního programu Sociální geografie a regionálního rozvoje na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, kde v současné době pracuje jako vědecký pracovník. Zabývá se zejména integrací cizinců na místním trhu práce, kterou studuje z různých perspektiv. E-mail: andrea_gerstnerova@yahoo.fr.